

Boekbespreking

P. G. Swanborn, *Methoden van sociaal-wetenschappelijk onderzoek*. Boom, Meppel/Amsterdam, 1987, 436 blz., ISBN 90 6009 796 3.

De nieuwe editie van Swanborns 'Methoden van sociaal-wetenschappelijk onderzoek' is een grondige bewerking van de eerste versie, die wij eerder uitgebreid in dit tijdschrift hebben besproken (*Pedagogische Studiën*, 1983, 60, 38-40). Beziet men het boek in zijn totaliteit, dan kan worden geconstateerd dat de inhoud globaal dezelfde is gebleven. In deze bespreking willen wij dan ook vooral ingaan op de veranderingen die door de schrijver zijn aangebracht. Onveranderd blijft de intentie van het boek: een inleiding op het onderzoeksproces waarin met name de eerste stadia, het ontwerpen van het onderzoek en de dataverzameling, centraal staan. In de eerste drie hoofdstukken, 'Spelregels en kernbegrippen', 'Problemen, verklaringen en theorieën' en 'Modellen' wordt de lezer ingeleid in de eerste fase van het wetenschappelijk onderzoeksproces: het formuleren van een adequate probleemstelling, de relatie met de theorie(ën) en de afbakening van het te onderzoeken verschijnsel ten opzicht van andere. Alvorens concrete onderzoeksstrategieën te behandelen, staat de auteur uitgebreid stil bij 'Operationaliseren' (hoofdstuk 4) en 'Strategieën en databronnen' (hoofdstuk 5). In deze hoofdstukken, waarin het meetbaar maken en kwantificeren van kenmerken in algemene zin wordt behandeld, wordt een brug geslagen tussen de abstracte inleiding in het kader van de eerste drie hoofdstukken en de diverse onderzoeksstrategieën die in de hoofdstukken 6 t/m 8 aan de orde komen. Achtereenvolgens zijn dit: 'Het experiment', 'De enquête' en 'Het veldonderzoek'. In het laatste deel van het boek wordt de discussie weer wat abstracter: in hoofdstuk 9, 'Kwalitatief onderzoek', wordt aandacht besteed aan verschillen en overeenkomsten tussen kwantificerend en interpreterend (of interpretatief) onderzoek en in hoofdstuk 10, 'Sociaal-wetenschappelijk onderzoek in de samenleving', wordt het doen van onderzoek in een bredere maatschappelijke context geplaatst.

Wat zijn nu de belangrijkste veranderingen in deze nieuwe editie en zijn deze veranderingen ook verbeteringen? In het eerste gedeelte van het boek, bestaande uit de eerste drie hoofdstukken, zijn enkele belangrijke verbeteringen aangebracht. Werd in

de eerste editie begonnen met een uiteenzetting over de spelregels en kernbegrippen die bij het inrichten van wetenschappelijk onderzoek in het geding zijn, in de huidige versie ligt het startpunt veeleer bij de doelstellingen van de onderzoeker en de gebruikers van de resultaten. Met andere woorden, gaat het om fundamenteel of praktijkgericht onderzoek en mikt de onderzoeker met zijn resultaten op gebruik door bijvoorbeeld beleidsinstanties en hulpverleners of is de 'wetenschap' de belangrijkste afnemer? Ook de in het onderzoeksproces te onderscheiden fasen (de 'empirische cyclus') worden nu aan het begin van het eerste hoofdstuk geïntroduceerd, waardoor de lezer al meteen een eerste (globaal) overzicht heeft van het onderzoeksproces. Daarna volgt de auteur in grote lijnen het betoog uit de eerste editie. In het hoofdstuk over problemen, verklaringen en theorieën worden nu meer typen verklaringen besproken (bijvoorbeeld ook historisch-genetische en elliptische verklaringen) en de behandeling van het begrip 'causaliteit' is in de huidige versie beter te begrijpen. Hiertoe draagt zeker ook bij dat de moeizame bespreking van het disjunctie- en conjunctiemodel uit de eerste editie nu is weggelaten. Terecht gehandhaafd is de uiteenzetting over het onderzoek van Hirschi naar de oorzaken van criminaliteit, met het doel om het werken met theorieën in empirisch onderzoek te illustreren. Het gedeelte over modellen wordt gekenmerkt door een inzichtelijker presentatie van de informatie en het gebruik van voorbeelden uit de onderzoekspraktijk waaraan het modelgebruik wordt geïllustreerd. Met deze voorbeelden maakt de auteur het de lezer weliswaar niet makkelijk, maar het inzicht in het gebruik van modellen is er zeker mee gediend.

In het tweede gedeelte van het boek (dat een brugfunctie vervult tussen het eerste deel en de behandeling van concrete onderzoeksstrategieën) is het hoofdstuk over strategieën en databronnen uit de eerste editie praktisch ongewijzigd overgenomen. De oorspronkelijke hoofdstukken over 'operationaliseren' en 'meten' zijn in de huidige versie samengevoegd tot één hoofdstuk. Bovendien is de behandeling van deze onderwerpen duidelijk verbeterd. Op de validiteitsproblematiek wordt nu uitgebreid ingegaan, niet alleen passeren alle typen validiteit de revue, maar ook het onderzoek naar validiteit komt aan bod. De discussie over betrouwbaarheid is nu completer doordat een van de meest gebruikte criteria, Cronbachs alpha, ook aan de orde komt.

In het derde gedeelte van het boek, waarin diverse onderzoeksstrategieën aan de orde komen, is een aantal waardevolle verbeteringen aangebracht. Het hoofdstuk over het experiment is uitgebreid met een

discussie over factoriële opzetten, waaronder blok-ontwerpen en de betekenis van het verschijnsel interactie. Ook de voor de analyse van causale relaties zo belangrijke inzichten van Mill komen nu expliciet aan bod. Jammer is wel dat aan het quasi-experiment ook nu relatief weinig aandacht wordt besteed. De auteur verwijst weliswaar naar het standaardwerk van Cook & Campbell, maar gaat in de betreffende paragraaf alleen nader in op de tijdreeks-opzet. De behandeling van de enquête als onderzoeksstrategie heeft aan waarde gewonnen doordat nu diepgaander wordt ingegaan op het verschijnsel 'nonresponse', waarbij niet alleen wordt aangegeven hoe dit ontstaat en wat voor invloed het heeft, maar ook wat men er aan kan doen. Ook de discussie over de verschillende soorten vraagtechnieken heeft in deze editie een meer gestructureerd karakter gekregen. Het hoofdstuk over veldonderzoek begint nu met het stellen van de vraag wanneer deze onderzoeksstrategie kan worden gekozen. Daarnaast komen de aan het verrichten van dit type onderzoek inherente problemen beter uit de verf doordat de onderzoeksresultaten worden geëvalueerd in termen van interne (ook aandacht voor triangulatie) en externe validiteit. De discussie over de laatstgenoemde vorm van validiteit is overigens geheel nieuw.

Het boek wordt afgesloten met een tweetal hoofdstukken waarin voor een deel nieuwe informatie wordt aangeboden. Anderzijds treft men hierin gedeelten aan uit de eerste editie, die nu op een logisch meer samenhangende wijze bij elkaar zijn gevoegd. Hoofdstuk 9 over 'kwalitatief onderzoek' is voor een belangrijk deel opgebouwd uit onderdelen van het oude hoofdstuk over symbolisch interactionisme en etnomethodologie. Het nieuwe hoofdstuk is echter breder van opzet: verschillende vormen van kwalitatief onderzoek worden aan de hand van duidelijke voorbeelden besproken. Bovendien worden contrastpunten tussen kwantificerend en interpreterend onderzoek in een aparte paragraaf uitgebreid vergeleken. Een sterk punt van dit hoofdstuk is ook nog dat dit type onderzoek wordt doorgelicht aan de hand van de empirische cyclus die eerder in het boek, in hoofdstuk 1, werd geïntroduceerd. Hoofdstuk 10 ten slotte plaatst het verrichten van onderzoek in de totaliteit van het maatschappelijk gebeuren. Zo komen belangrijke thema's als waardenvrijheid en ethische waarden die een rol spelen bij de keuze voor een bepaalde vorm van onderzoek in dit hoofdstuk uitgebreid aan de orde. In deze vorm is het hoofdstuk nieuw, zij het dat een belangrijk deel van de inhoud overeenkomt met hoofdstuk 3 uit de eerste editie ('Onderzoeken en veranderen'). Hetgeen de auteur in dit hoofdstuk te berde brengt vormt een goede afsluiting van deze inleiding in de methoden van sociaal-wetenschappelijk onderzoek.

Samenvattend luidt ons oordeel dat de door Swanborn in deze tweede editie aangebrachte veran-

deringen bijna zonder uitzondering ook verbeteringen zijn gebleken. In de eerste plaats is het boek uitgebreid met een aantal onderwerpen die in de eerste editie ontbraken (o.a. factoriële opzetten, externe validiteit van veldonderzoek) of onvoldoende uit de verf kwamen (o.a. validiteit, nonresponse, voorbeelden van modelgebruik, de betekenis van Mill voor het denken over causaliteit). Daarnaast is de presentatie van de stof in didactisch opzicht duidelijk verbeterd. De betoogtrant is minder wijldlopg geworden en de overzichtelijkheid is door het gebruik van tussentijdse samenvattingen en betere margeteksten sterk toegenomen. Daaraan zij nog toegevoegd dat het aantal opgaven bij elk hoofdstuk en de uitwerkingen achterin het boek zijn uitgebreid. Dit geldt ook voor de literatuursuggesties aan het eind van elk hoofdstuk, waaraan een groot aantal meer recente publikaties is toegevoegd.

Ons positief advies, enkele jaren geleden, omtrent het gebruik van de eerste editie in het methodologie- en M&T-onderwijs, menen wij naar aanleiding van deze vernieuwde tweede editie met nog meer overtuiging te kunnen herhalen.

L. W. C. Tavecchio
M. W. Vooijs

R. van der Kooij & J. Hellendoorn (Eds.),
Play – Play therapy – Play research. Lisse,
Swets & Zeitlinger, 1986, 304 blz., f 55,50,
ISBN 90 265 0754 2.

Dit boek bevat de tekst van een groot aantal lezingen die gehouden zijn op een internationaal symposium, met dezelfde titel als het hier besproken boek, en dat in september 1985 in Amsterdam plaats vond.

De vele bijdragen zijn door de redacteurs in een drietal groepen ingedeeld. Elk van deze groepen wordt vooraf gegaan door een korte inleiding van de redacteurs op het thema en de bijdragen.

Het eerste deel wordt gevuld door een aantal theoretische beschouwingen over het spel en zijn functie in de kinderlijke ontwikkeling. De bundel wordt geopend met een bijdrage van Hans Scheuerle die een fenomenologische analyse van het spel geeft. Hij benadrukt daarin o.a. de vrijheid van externe restricties, de ambiguïteit en de openheid van het spel en het opgaan in het nu. Heinz Herzka geeft een antropologische visie op het spel. Naar zijn mening wordt het spel gekenmerkt door een dialoog-structuur tussen tegengestelde polen als 'ervaren' en 'doen', het 'individuele' en het 'sociale'. Het spel biedt het kind de mogelijkheid die tegenstellingen te ervaren en te integreren en op die wijze draagt het bij aan de persoonlijkheidsontwikkeling.